

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Boeken

Het nabranden van de familiegeschiedenis: de smeulende kool van Shelley?

Bespreking van

HAYDÉE FAIMBERG (2005). *The telescoping of generations — Listening to the narcissistic links between generations*. Hove: Routledge. ISBN 1 58391 752 7, 156 pp., £ 50,- (paperback £18,99)

TRUI MISSINNE

Wie zijn de zichtbare en onzichtbare spelers op het analytische toneel? Wie spreekt eigenlijk in de analysant die vrij associërend zijn verhaal doet? Wie spreekt in de analyticus die van achter de sofa luistert en interpreteert? Hoe kan de analyticus de geschiedenis van de analysant horen wanneer hij, noch de analysant die geschiedenis kent, laat staan weet hoe erover te spreken? Met intrigerende vragen als deze opent Faimberg haar bij momenten behoorlijk fascinerende boek. Een echo hiervan valt te horen in een van de meer theoretische hoofdstukken waarin ze pleit voor een herziening van de Oedipusmythe en van het klassieke oedipuscomplex. Vermoordde Oedipus zijn vader, eenvoudig omdat het zo door het orakel voorspeld en dus onafwendbaar was? Of waren het de geheimen die de vader van Oedipus in zich meedroeg die bijdroegen tot de tragische afloop? Zou Oedipus zijn vader vermoord hebben en met zijn moeder naar bed gegaan zijn, indien hij de geschiedenis van zijn vader had gekend? Wat is dus het ongeweten lot dat elk van

ons achtervolgt? Welke ongekende geschiedenis probeert zich in ons te herhalen? In elf hoofdstukken met soms bijzonder «sprekende» casussen als leidraad, gaat Faimberg op zoek naar antwoorden. Drie fundamentele concepten lijken haar hierbij een theoretisch kader te verschaffen: de onbewuste narcistische identificatie van het kind met de afgesplitste, geloofhebbende stukken van de (groot)ouderfiguren, het beluisteren door de analyticus van hoe zijn spreken en zwijgen door de analysant werd ontvangen («l'écoute de l'écoute») en een meer omvattend gebruik van Freuds begrip «Nachträglichkeit».

Vereenvoudigd gaat Faimbergs gedachtegang als volgt. Ouders dienen hun eigen oedipale problematiek voldoende doorgevoerd te hebben, opdat hun kind de psychische ruimte in zichzelf kan tegenkomen die onontbeerlijk is om een eigen identiteit te kunnen opbouwen. Zijn de ouders daarentegen in een narcistische positie ten opzichte van hun kind blijven steken, faalden ze in het erkennen van hun kind als een afzonderlijk wezen, dan zal dit kind volgens de narcistische logica — «wat plezier verschaft ben ik, wat onlust wekt komt van buiten» — intrusief en tiranniek belagd worden met alles wat de ouders in zichzelf niet konden accepteren. Faimberg geeft het voorbeeld van Mario, zoon van Poolse joden die reeds voor de Tweede Wereldoorlog naar Argentinië waren uitgeweken. In de zittingen leek Mario lange tijd erg doods, alsof hij «elders» vertoefde. Na analyse van een merkwaardig «incident» tijdens een zitting (Mario vreesde de analyse niet langer te kunnen betalen vanuit zijn overtuiging dat een dollar nog altijd slechts twee pesos waard was, een waarde die bleek te verwijzen naar een ander tijdperk, de jaren veertig, én naar de dollars die zijn

vader tevergeefs naar Europa had opgestuurd om zijn familie te redden), werd duidelijk dat hij zich geïdentificeerd had met de niet-gementaliseerde, versteende pijn en schuldgevoelens van zijn vader om de in zijn geboorteland omgekomen familieleden.

Faimberg vraagt zich dan verder af hoe de analyticus de analysant kan helpen zich te ontdoen van die genealogie van vervreemdende identificaties. Hoe kan een dergelijke desidentificatie waarbij een eigen verlangen en toekomst en een eigen plaats in de generaties vrijkomen, voltrokken worden? Op sleutelmomenten in de voordracht, wanneer de woorden van de analyticus verrassend anders gehoord worden dan hij bedoelde, verraaft zich de geheime geschiedenis van de analysant. «Klonk het niet alsof de analytica net als mijn moeder vindt dat ik geen plaats verdien in het hart van mijn vader?», vraagt een analysante van Faimberg zich af. Het zijn juist «misverstanden», protest, onrust en catastrofale angsten bij de analysant naar aanleiding van het beluisteren van de interpretatie van de analyticus, die transformerend werken. Ze openen vaak een onbewuste scène, tenminste als de analyticus er oor en oog voor heeft en in dialoog met de analysant komt tot een herinterpretatie van zijn eerste duiding. Elke interpretatie van de analyticus «valt» immers in de psyche van de analysant in een onbewuste context en wordt daar vervormd. Niet de dromen van de analysant maar de interpretatie van het verkeerd begrijpen van de analyticus — de kloof tussen wat de analyticus dacht geïnterpreteerd te hebben en wat de analysant feitelijk hoorde — is volgens Faimberg de koninklijke weg naar de ontdekking van de onbewuste identificaties. In dit verschil zou het analytisch object zich bij uitstek tonen. In de analytische zitting zelf kan zich dan een «après-coup» operatie voltrekken omdat retroactief (nieuwe) betekenis gegeven

wordt aan het stomme verleden van de analysant, dat zo voor het eerst echt geschiedenis wordt.

Een criterium dat ik persoonlijk graag hanteer om een voordracht of boek te appreciëren, is de mate waarin het mijn «goesting» om analyses te doen, aanscherpte. Daarin is Faimberg zeker geslaagd, al vind ik haar te optimistisch wat betreft de gemakkelijkheid waarmee het onbewuste zich met de door haar ontdekte sleutel laat openen. Dat je verder bij lezing van haar boek van tijd tot tijd een «déjà-lu»- of «déjà-entendu»-gevoel bekruipt en dat ze hier en daar zichzelf dreigt te herhalen — de intrigerende aanzet van haar boek weet ze niet steeds aan te houden — is wellicht onvermijdelijk: Faimberg koos bewust voor een vrijwel ongewijzigde bundeling van voordrachten en artikelen geschreven over een tijdspanne van vijftientig jaar, waardoor sommige ideeën («l'écoute de l'écoute» bijvoorbeeld) ondertussen in psychoanalytische kringen gemeengoed geworden zijn. Ook parallellen met andere auteurs (de psychische crypten — ingekapselde vreemde lichamen — van Abraham en Török bijvoorbeeld) zijn daardoor vlug gelegd. Interessant aan haar opzet is haar poging te illustreren hoe later geschreven artikelen, publicaties uit een vroegere periode *nachträglich* verfrissend bevruchten. Net zoals ieder van ons uit zijn eigen leeranalyse of uit die van zijn analysanten de ervaring kent dat associaties, dromen, invallen en duidingen uit een latere periode van de analyse retroactief nieuwe betekenis en inzicht kunnen toevoegen aan zittingen uit de beginfase. Al bij al een boek dat na lezing toch een tijdje blijft nabranden.

Literatuur

ABRAHAM, N. & TÖROK, M. (1987), *L'écorce et le noyau*. Parijs: Flammarion.